

Az állománykivonások és a fölőspéldányközpont

Általában selejtezésnek nevezik a könyvtárak azt a már állandónak és folyamatosnak tekinthető tevékenységet, amelynek során kiemelik állományukból a valamilyen szempontból szükségtelenné vált műveket. Nevezik ezt más szóval állománykivonásnak, -apasztásnak, állománytisztításnak is, de leggyakrabban mégis selejtezésnek. Pedig e szónak meglehetősen rossz csengése van, különösen könyvtári vonatkozásban, és nem is fejezi ki a művelet valódi tartalmát. A szó eredeti jelentése szerint ugyanis fel kellene tételezni, hogy mindaz, amit a könyvtárakból kivonnak, valóban csökkent értékű, sőt értéktelen. Ha ez így volna, szót sem érdemelne az ügy. Köztudomású azonban, hogy a könyvtári állományokból nemcsak az elavult, a használhatatlanná vált, az értéktelen művek kerülnek kivonásra, hanem nagy mennyiségben olyanok is, amelyek más könyvtárakban még értékesek, keresettek lehetnek. Az állománykivonások során tehát folyamatosan termelődnék olyan állományrészek, amelyek hasznosításáról szervezetten kellene gondoskodni.

Az állománykivonás mint állományépítési tényező

Az állománykivonások szükségessége nem vitatható. A nagyarányú dokumentumtermés, az ismeretek gyors elavulása — főként bizonyos tudományterületeken — szükségszerűen magával hozza, hogy a könyvtári állományokat folyamatosan fel kell frissíteni, meg kell újítani, és ezzel együtt jár a kivonás, az állományból való törlés. Ki kell vonni természetszerűleg a használatban megkopott, megrongált műveket is. Az állománykivonások tartalma és mértéke függ a könyvtár feladatától, gyűjtőkörétől. Egy műszaki könyvtárban minden bizonnyal nagyobb mértékű, mint egy-egy társadalomtudományi gyűjteményben. Egy kisebb, jobban szakosított gyűjteményben az állomány egészéhez mérten nagyobb arányú lehet, mint egy nagy, szélesebb gyűjtőkörű, történeti anyaggal is rendelkező könyvtárban. Ma sem vesztette azonban érvényét az a régi könyvtárosi bölcsesség — nevezhetnénk szabálynak is —, hogy *minél körültekintőbb, szakszerűbb a gyarapítás, annál kisebb mértékű az állománykivonás.*

Hogy mit kell beszerezni és mit nem, csak a feladatok ismeretében, a helyi igények és szükségletek mérlegelésével dönthető el. Ezen a körön belül azonban mód van olyan gyarapítási politika kialakítására, amely a szükségletek messzemenő kielégítését is takarékosan, a meglévő vagy remélhető raktározási hely figyelembevételével igyekszik megoldani. Ez nem könnyű feladat, de nem is lehetetlen: alapja — az igények, az anyagi lehetőségek, a szakirodalmi kínálat ismerete mellett — bizonyos szelekció a hatékonyabb szolgálat és a raktározási hely gazdaságos felhasználása érdekében. Az állománykivonás tehát a gyarapítás függvénye, egy része természetes folyamat, másik hányada talán csökkenthető a gyarapítás alaposabb mérlegelésével. Szóba jöhetnek itt például azok a külföldi folyóiratok, amelyekre csak egy-két évig fizet elő egy-egy könyvtár, majd megszünteti az előfizetést, és selejtezi a meglévő évfolyamokat, mint önmagában használhatatlan dokumentumanyagot. (Ezeket az Országos Széchényi Könyvtár fölőspéldányközpontja megpróbálja hiánykiegészítőként felajánlani!) De a hazai gyarapítás is sokszor túl bőkezű. Gyakran kiderül, hogy nem is volt szükség annyira példányra vagy éppen egyetlen példányra sem. Iskolapéldája volt a mértéktelen gyarapításnak az ötvenes-hatvanas években a fölőspéldányközpont jegyzékeiről való meggondolatlan igénylés. Akkoriban ugyanis sokszor az állomány nagyságával lehetett indokolni a létszám- vagy helyiségigényt. A feldolgozás természetesen nem tudott lépést tartani a bőmlő könyvek köbmétereivel, amelyek aztán feldolgozatlanul vándoroltak pincékbe, elfekvő anyagként, és nemegyszer érkeztek vissza selejtként a fölőspéldányközponthoz. A nagyarányú selejtezéseket, a „profil tisztításokat” gyakran ezek a gyűjtőkörbe nem is tartozó könyvanyagok tették szükségessé. Az állománykivonásoknak az a formája, amelyet a gyűjtőkörbe tartozó művek elavulása vagy elhasználódása vagy a könyvtár esetleges nagyobb arányú profilváltozása tesz szükségessé, természetesen elkerülhetetlen folyamata az állomány karbantartásának.

Szó kell, hogy essék az állománykivonásokkal kapcsolatos *felelősségről* is. Szakmai, erkölcsi és gazdasági felelősség ez. Korábban az úgynevezett Országos Minősítő Bizottság engedélyezte a selejtezéseket. E bizottság feladata többször módosult, végül

azonban, amikor az állománykivonások tömegessé kezdtek válni, tevékenysége szinte formálissá vált, hiszen módja sem volt arra, hogy a törlésre javasolt művekkel érdemben foglalkozzék, ezeket „minősítse”. Így a bizottság a 3/1975. (VIII. 17.) KM—PM sz. új állományvédelmi rendelet megjelenésekor meg is szűnt.

A selejtezett anyag korábban az Országos Széchényi Könyvtár főlépítványközpontjába érkezett, a megfelelő előírások szerint válogatta, illetve rostálta az anyagot. Mivel a selejtezési engedély a könyvtárakhoz a főlépítványközpont útján érkezett, a könyvtárak a rendelet megjelenése után is még hosszú ideig a főlépítványközponttól várták a selejtezési engedélyezését. Sok időbe telt, és sok levelezésbe került, amíg nagyjából közismertté vált, hogy a főlépítványközpont nem ad selejtezési engedélyt. Az idézett új rendelet az állománykivonásokért a felelősséget a könyvtárak vezetőire és fenntartóira ruházta. A hálózati központnak közvetítő szerepe van az anyag körözésében, hálózaton belül maga is igényelhet, a selejtezésben azonban legfeljebb tanácsot adhat. A felelősségnek ez a decentralizálása nyilván több szempontból indokolt lehetett, de az országos érdek szempontjából nem bizonyult megnyugtatónak. A helyi könyvtár ugyanis egyrészt nem tarthatja szem előtt az országos érdeket, másrészt pedig lehetetlenné válik az ellenőrzés, ami nyilván károkat okoz. A nemzeti könyvvagyon felhasználásának és megőrzésének felelősségét magasabb könyvtári szinteken kell vállalni.

Az állománykivonások lebonyolítása

Nagyobb arányú állománykivonásra legtöbbször a nyomasztó raktári helyhiány készteti a könyvtárakat. A helynyerés érdekében ugyanis a legkézenfekvőbb megoldásnak a felesleges állományok kiselejtezése látszik, hiszen a könyvvásárlásra mindig könnyebben van pénz, mint raktárépítésre. Ennek a helynyerő buzgalomnak azonban sok érték is áldozatul esett és esik. A selejtezést mindig meg lehet indokolni, ha nem szab gátat neki a szak tudás, a széles körű könyvtárismeret és a hivatástudat. A selejtezésnek nyomán kétségtelenül tetemes raktári terület szabadult fel, de a raktárgondot pusztán állománycsökkentéssel megoldani aligha lehet!

A raktárak helyhiánya miatt kezdődtek meg a 70-es évek elején is a tömeges selejtezések. A folyamat szinte magától, már a jogszabály megjelenése előtt jó öt évvel megindult, és mire a rendelet megjelent, már számos könyvtárban végre is hajtották a nem is csekély mértékű selejtezéseket. A jogszabály a lebonyolítást illetően az 1978-ban megjelent *Irányelvekkel* együtt (*Művelődésügyi Közlöny 1978/9. sz.*) túlságosan szűkszavúnak bizonyult. Értelmezése ma sem egységes. Emellett nem teremtődtek meg az állománykivonások szervezett feltételei sem a hálózati központokban, sem az országos szakkönyvtárakban, sem a főlépítványközpontban. Hiányzott, és mind a mai napig hiányzik a lebonyolításhoz kiadott útmutató. A rendelet kimondja, hogy a főlépítványközponthoz a hálózati központok és a hálózaton kívüli könyvtárak forduljanak jegyzékeikkel. Az *Irányelvek* hozzátézik ehhez, hogy „a központi feladatkörű könyvtár köteles a dokumentumokat egyidejűleg az OSZK főlépítványközpontjának felajánlani”. Nem világos azonban, hogy mely könyvtárak tartoznak a „központi feladatkörű könyvtár” fogalmkörébe, és az sem, hogy a saját, kivont állományával vagy a hálózatban kivont és összesítve felajánlott állománnyal forduljon-e a „központi feladatkörű” könyvtár a főlépítványközponthoz. Egyes központi könyvtárak csak saját kivont anyagukat ajánlják fel, mások pedig a tagkönyvtárak jegyzékeit közvetítik. A legtöbbször azonban egyedi könyvtárak fordulnak jegyzékeikkel a főlépítványközponthoz — általában a hálózati központ ellenjegyzésével —, és selejtezési engedélyt kérnek. A központi könyvtárak többsége viszont nem ajánl fel kivont anyagot a főlépítványközpontnak; úgy tűnik, mintha a kivonás ezekben a hálózatokon belül lezáródnék.

Az 1975. évi jogszabály és az 1978. évi irányelvek szövegében értelemszerűen mégis sok minden benne van, és ezek alapján szervezettebben is el lehetne végezni a selejtezést. Ha a hálózati központ a tagkönyvtárak kivont anyagából kielégíti a saját és a hálózatának igényeit, a fennmaradó anyagot aszerint kellene selektálnia, hogy az teljesen alkalmatlan-e könyvtári használatra, vagy valamelyik más könyvtárban még használható. Az előbbi a jogszabályban előírtak szerint értékesíti vagy zúzába küldi, az utóbbit azonban fel kellene ajánlania a főlépítványközpontnak országos körözésre.

Csak így érhető el, hogy a nemzeti könyvvagyon használható része a megfelelő könyvtárba kerüljön, és a kivonás jogosultságához se férhessen kétség.

Vannak a rendelet értelmezésének egyéb problémái is. A 3/1975. (VIII. 17.) KM—PM sz. rendelet 16. §-a kimondja, hogy a könyvtár vezetőjének döntése alapján „az 1949 után belföldön nagy példányszámban megjelent, tartalmilag elavult dokumentumokat” lehet ipari felhasználásra átadni. Semmi egyebet! Minden egyéb dokumentum kivonását a 17. § szerint kell lebonyolítani.

A 17. § (1) bekezdése a kivont anyag *könyvtárak közötti hasznosításáról* szól (ajándék, csere, eladás). Nyilvánvaló a törekvés, hogy a kivont könyvanyag elsősorban újból könyvtárba kerüljön. Csak miután a könyvtári igényeket kielégítették, kerülhet sor arra, hogy a fölöslegessé vált példányokat a könyvkereskedelemnek (2. bek.) vagy magán személyeknek eladják (3. bek.). Hogyan lehet azonban meggyőződni arról — országos körözés híján —, hogy a könyvtári igényt kielégítették-e, azaz nincs az országban olyan gyűjtemény, amely a kivont dokumentumot még használni tudná? A rendelet értelemszerű végrehajtása tehát nem történik meg.

A rendelet előírásai szerint a sem a könyvtárakban, sem a kereskedelemben nem értékesíthető dokumentumanyagot ipari felhasználásra át lehet adni a MÉH-nek. Mivel a folyamat nem eléggé szervezett és ellenőrzött, semmilyen biztosíték nincs arra, hogy időnként ne kerüljenek értékes anyagok is ipari felhasználásra. Erre vonatkozólag áttekintésünk sincs. A MÉH-nél folytatott ellenőrzések általában mind Budapesten, mind vidéken eredménytelenek voltak. Ma már csak két megyei könyvtár (Vas és Fejér) tesz jelentést rendszeresen a MÉH-telepeken folytatott ellenőrzéseiről, de ezek is mindig nemlegesek. Egy-egy jó szimatú újságíró, antikvárius vagy magángyűjtő viszont — a hírek szerint — néha nagy fogásokat csinál a MÉH-telepeken. A jelenlegi rendelkezések nem teszik érdekeltté a MÉH-telepeket abban, hogy a hozzájuk érkező könyvanyagot bejelentésük a megjelölt könyvtáraknak. sőt inkább a hallgatásban érdekelttek. *Szükséges lenne megváltoztatni az érdekeltségi rendszert, hogy a MÉH-hel való kapcsolat eredményesebbé váljék.*

Állománykivonások 1971—1979

Az országos központi szolgáltatások több területén és pontján: a központi katalógusokban, a könyvtárközi kölcsönzésben, a főlőpéldányközpontban is érzékelhető, hogy az utóbbi évtizedben — az állománykivonások következtében — nagyarányú állománymozgások mentek végbe a könyvtárakban. Ezek kellemetlen hatása főként a központi katalógusokban érződik, amelyek a kivonásokat nem mindig tudják követni, mivel a könyvtárak általában nem jelentik be az állományapasztást. A külföldi folyóiratok esetében a *Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa* értesítési szokta az érintett könyvtárat, hogy az általa birtokolt folyóirat egyetlen az országban. Az ilyent — ha más igénylő nem akad — a főlőpéldányközpont átveszi, és gyűjtőkörétől függetlenül elhelyezi a tárolókönyvtárban. De hány esetről nem szerez tudomást! Ez a kérdés is sürgeti a kivonás szervezettebbé tételét.

Bizonyára közérdeklődésre tart számot az az adat, hogy hány dokumentumot vontak ki állományukból a könyvtárak az elmúlt tíz évben, amikor tömegessé és folyamatosá váltak az apasztások. Az adatok, amelyeket a Kulturális Minisztérium statisztikáiból vettem, a tudományos és a szakkönyvtárak vonatkozásában nem teljesek, mivel csak 96—120, statisztikailag kiemelt könyvtár adataival rendelkezünk évről évre. A törlések adatai csak ezeknél követhetők nyomon. Az 1978. évi, 1822 könyvtárra kiterjedő felmérés szerint a törölt dokumentumok száma mintegy kétszerese annak, amit a 120 kiemelt könyvtárban 1978-ban kivontak. (Meg kell jegyeznünk még azt is,

A kivont állományegységek száma a 96—120 kiemelt tudományos és szakkönyvtárban 1970 és 1979 között

Év	Kötet	Év	Kötet
1970	322 199	1975	112 137
1971	434 629	1976	154 484
1972	97 379	1977	205 816
1973	84 769	1978	187 789
1974	156 050	1979	127 007

hogy a közművelődési könyvtárak csak 1971 óta tartják nyilván a törléseket.) A tíz év alatt kivont állomány tehát összesen 1 882 259 kötet.

A kivonásoknak az állomány nagyságához mért aránya kedvezően alakult: 1971-ben a kivont anyag az állomány 2,4, 1979-ben pedig 0,5 százaléka volt. Az utóbbi években tartósan csökken a kivont állományegységek száma. Ez valószínűleg részben a rendelet, részben az egyre emelkedő dokumentumárak hatásának tulajdonítható.

Állománykivonás a tanácsi közművelődési könyvtárakban 1971-től 1979-ig

Év	Kötet	Év	Kötet
1971	502 109	1976	737 846
1972	559 505	1977	792 322
1973	624 982	1978	797 268
1974	587 117	1979	1 036 799
1975	631 178		

A kilenc év alatt kivont állomány 6 269 126 kötetet tesz ki.

Ezek az adatok nem tartalmazzák a szakszervezeti könyvtárakból kivont dokumentumok számát, s az iskolai könyvtárak állománykivonásairól sincsen adatunk.

A tanácsi közművelődési hálózatban a kivonások aránya az állományokhoz viszonyítva 1971-ben 2,7, 1979-ben pedig 4 százalék volt; az állományapasztás mennyiségileg tehát emelkedő irányzatot mutat.

E két nagy területen a kivont dokumentumok száma 8 151 385 kötet volt. Ha ehhez hozzávesszük a nem nyilvántartott tudományos és szakkönyvtárak, valamint a szakszervezeti és az iskolai könyvtárak állománykivonásait, igen szerény becslések szerint is az elmúlt tíz év alatt 11–12 millió kötetesre tehetjük a törölt dokumentumok számát.

Azt hiszem, ennél az adatnál meg kell állnunk! A kivonások folyamatos végrehajtása szükséges, ez nem vitás. A kiemelt tudományos és szakkönyvtárak esetében megnyugtatónak látszik a csökkenő irányzat, de mi van a közművelődési könyvtárak törléseinek állandó növekedése mögött? Akad olyan megyei könyvtár, amely egy év alatt 200 ezer kötetnél többet törölt, mások csak 2–3 év alatt voltak ki ugyanennyit az állományból. Viszonylag kevés az olyan könyvtár, amelyben bizonyos kiegyensúlyozottabb munkára utal a megközelítőleg állandó évi törlési szám. Kérdés az is, hogy mi történt a kivont több mint 6 millió kötetrel. Ennek nagy része minden bizonnyal valóban *selejt* volt, de az egyáltalán nem bizonyos, hogy semmit sem lehetett volna országosan hasznosítani belőle. Persze lehetséges, hogy egyes megyei könyvtárak felajánlottak egymásnak ebből az anyagból, de országos köröző munkát aligha végezhettek.

Nincsen áttekintésünk arról, hogy a kivont állományokból mennyi került vissza a könyvtárakba, mennyit vett meg a könyvkereskedelem, illetve magánszemély, továbbá mennyi és mi került zúzdába. Az a véleményem, hogy ezt nem szabad így tovább folytatni, meg kell teremteni az állománykivonások szervezett módját és megbízható nyilvántartását.

A főlépéldányközpont szerepe az állománykivonásokban

Az Országos Széchényi Könyvtár főlépéldányközpontja tölti be immár csaknem három évtizede azt a kevéssé mutatós, de annál hasznosabb feladatot, hogy az egyik könyvtárban feleslegessé vált könyveknek új gazdát és új olvasókat szerezzen. Munkája az államosított könyvállományok feldolgozásával és a közkönyvtáraknak történeti felajánlásával, szétosztásával kezdődött, majd folyamatosan tért át a könyvtárak főlépéldányainak átvételére és ezek hasznosítására, újraelosztására. Időközben a könyvtárak által nem igényelt példányokból tartalékalap képzését is megkezdte. A főlépéldányközpont az 1959–1979-es években a könyvtáraktól, az intézményektől, a MÉH-telepektől 982 863 kötetet vett át, ennek 84,4 százalékát budapesti és csak 15,6 százalékát vidéki könyvtáraktól. Külön a közművelődési könyvtáraktól 1962–63-ban több mint másfélmillió kötetet vett át. A vidéki könyvtárakból kivont könyvanyag útja ma nem vezet egyenesen a főlépéldányközponthoz, részben a távolság, részben a szállítási nehézségek, de főként a szakmai irányítás hiányosságai miatt. Nagyobb szá-

mú kivont állományegységet vett át a főlépéldányközpont a közművelődési könyvtáraktól az 1966—68-as, és megnövekedett a vidék részesedése az átvett könyvanyagból az 1973—1975-ös években is.

A főlépéldányok átvételére a központnak sohasem volt megfelelő nagyságú és minőségű raktári tere. A begyűlt anyag egy része hosszú éveken át máglyákba rakva várt feldolgozásra és szétosztásra. 1970-ben az osztály feldolgozatlan állománya mintegy 1 millió 300 ezer kötetre rúgott. Az utóbbi néhány esztendő megfeszített munkájával az osztály ezt a felgyűlt állományt jórészt feldolgozta, szétosztotta; a jelenlegi mintegy 350 ezer kötetnyi feldolgozatlan állománya már az újabban beérkezett anyagból tevődik össze.

A raktári hely korlátozott volta határozta meg a főlépéldányközpont részvételét a kivont főlépéldányok forgalmazásában is. Amellett, hogy a raktáraiban felgyűlt anyagot igyekezett feldolgozni, közben állandóan vett is át főlépéldányokat. Ez az átvétel azonban a helyhiány miatt mindig korlátozott volt, és ezért kényszermegoldásokat eredményezett: csak válogatva vette át a mentésre szoruló anyagot, és sokszor még ezt sem vállalhatta teljes egészében.

A 3/1975. (VIII. 17.) KM—PM sz. rendelet felmentette a főlépéldányközpontot a selejtezésben betöltendő „végállomás” szerepe alól, és feladatát mindössze arra korlátozta, hogy a hálózaton kívüli könyvtárak selejtjegyzékeivel foglalkozzék, bekérve tőlük mindazt, amit országosan hasznosíthatónak ítélt. Utal a rendelet és a hozzáfűzött 1978-as irányelvek a hálózati központokkal való szervezett kapcsolat kialakítására is, amely azonban nem valósulhatott meg teljesen, éppen a megfelelő szervezeti megoldás megfogalmazásának hiányában. A rendeletnek azt a törekvését, hogy a főlépéldányközpontot bizonyos mértékig kikapcsolja az állománykivonások lebonyolításából, az indokolta, hogy a főlépéldányközpontnak mindenekelőtt fel kellett számolnia a raktáraiban felgyűlt nagy mennyiségű anyagot, amelynek további szaporítása csódhöz vezetett volna. Sem személyzete, sem raktári tere nem volt ahhoz, hogy ezzel párhuzamosan a folyamatos selejtezésekben is tevékenyebben részt vegyen. Ezt a helyzetet tükrözik a rendeletnek a központtal kapcsolatos előírásai.

A központ a rendelet szellemét és előírásait követve — a nagyarányú feldolgozási munka mellett folytatta az állománykivonásokban korábban kialakított részvételét, mégpedig a jegyzékek és kisebb mértékben a közvetlen átvétel alapján. Vállalkozott például arra, hogy a könyvtárak által készített jegyzékeket körözi, az igényeket begyűjti, összesíti. A könyvtáraknak így nem marad más feladatuk, mint az igények kielégítése és a maradék szabályszerű felszámolása. Ezzel a lehetőséggel inkább a nagyobb könyvtárak éltek, amelyek vállalni tudták a jegyzékek kellő számú sokszorosítását és a szétosztással járó munkát. Ezt a módot ki lehetne terjeszteni például a hálózati központokra. *A főlépéldányközpont vállalná, hogy jegyzékeiket körözi, és a beérkező igényeket összegyűjti.*

A másik mód arra, hogy a kivont könyvanyag értékes része országos hasznosításra kerüljön, az, hogy a központ egypéldányos jegyzéke alapján, amelyet nem köröz, kiválasztja az általa más könyvtárakban vagy a tárolókönyvtárban hasznosíthatónak ítélt könyvanyagot, és ezt a könyvtártól bekéri. Az ilyen utat leginkább azok a könyvtárak választják, amelyek sem a jegyzék sokszorosítását, sem az igények kielégítését nem tudják vállalni. Meg kell jegyezni, hogy nagyon gyakran élnek ezzel a móddal a műszaki hálózat egyes tagkönyvtárai, amelyek ezen a csatornán át bonyolítják le selejtezéseiket. A hálózati központ csupán megjegyzi, hogy a jegyzéken feltüntetett anyagra nem tart igényt. A bekért anyag mennyiségileg elenyésző a műszaki könyvtárak esetében, mivel a bekérés csak a *nem műszaki kiadványokra* vonatkozhat.

A harmadik lehetőség igen csekély, de ezzel is él a központ. Ha értékes állomány mentéséről van szó, közvetlenül is átvész könyveket, és ezeket folyamatosan felveszi a saját jegyzékeire, illetve esetleg közvetlenül kiegészíti velük a tárolókönyvtár állományát. Sok esetben a közvetlen átvétel volna a legcélszerűbb megoldás, ezzel azonban a központ csak olyan mértékben élhet, ahogy azt raktári lehetőségei engedik.

Az elmúlt tíz év alatt a központ csatornáin körülbelül egymillió könyv ment át, gazdagítva a könyvtárakat és a tárolókönyvtárat. Ez azonban mennyiségileg csupán mintegy tíz százaléka a kivont állománynak.

A főlépéldányközpont csekély fejlesztéssel képes lenne ma már arra, hogy az álló-

mánykivonások terén bizonyos egyeztető szerepet vállaljon, és elősegítse a kivonások szervezettebbé tételét. Erre természetesen az érvényes jogszabály nem jogosítja fel, külön felhatalmazást kell e feladatra kapnia.

Állománykivonás — megőrzés

Az állománykivonás, az újrafelhasználás és a tárolókönyvtár kérdésköréhez hozzátartozik a *megőrzés* szintén rendezetlen kérdése is. A tárolókönyvtárat azzal a céllal hívta életre a kormányzat, hogy a könyvtárakban feleslegessé váló könyvanyagokat központilag összegyűjtse (a könyvtárközi kölcsönzés útján megteremtve az állomány használatának lehetőségét is). Egyetlen gyűjtemény azonban csak a miénknél sokkal jobb feltételek mellett tehetne eleget a követelményeknek. Ezért született olyan döntés, hogy a tárolókönyvtár gyűjtőkörét a társadalom- és a természettudományokra korlátozza, és ne gyűjtse az alkalmazott tudományok irodalmát. Mindmáig eldöntetlen azonban, hogy az alkalmazott tudományok területén mely könyvtárakra hárul a megőrzési kötelezettség egy-egy átfogó tudományágban. Ennek meghatározása szorosan összefügg az állománykivonások szervezett lebonyolításával, mivel az alkalmazott tudományokban a megőrző könyvtárak lennének a végállomásai saját tudományáguk területén a kivonásokkal kapcsolatos újraforgalmazásnak. Az Országos Széchényi Könyvtár tárolókönyvtára mellett a műszaki, a mezőgazdasági és az orvostudományi irodalom tekintetében lenne szükség megőrző gyűjteményekre.

N. Rácz Aranka

10 kérdés — 10 megoldás

Könyvtár szakos főiskolai hallgatók nyomozásai és válaszai olvasói kérdésekre

II.

1. Mit nevezünk másodlagos, második gazdaságnak? — kérdezi egy olvasó. Annyit lehet erről mostanában hallani!

Hallgatónk tájékozódását az általános lexikonokkal kezdte, de a fogalmat sem az *Új Magyar Lexikonban*, sem a *Révai*-ban, sem a *Pallasban* nem találta. Ekkor megjegyezte, hogy a gazdasággal kapcsolatos egyetlen címszónál sincs utalás. Úgy gondolta, hogy közgazdasági fogalomról van szó, ezért szaklexikonokhoz, szótárakhoz fordult, de sem a *Közgazdasági kislexikon*, sem a *Közgazdasági ABC*, sem a *Gazdaságpolitikai kissejtár* nem vitte előbbre. Ebből hallgatónk arra a következtetésre jutott, hogy olyan új fogalomról lehet szó, amelyet legfeljebb a folyamatos tájékozódást nyújtó eszközök segítségével találhat meg. Időben visszafelé keresve a *Látóhatár* cikkbibliográfiájának segítségével (1979. márciusi szám) megtalálta *Gábor R. Istvánnak* A második (másodlagos) gazdaság című cikkét a *Valóság* 1979. évi 1. számában. Végül megállapította, hogy a tárgy átfogó és rendszerezett tudományos megközelítése még nem történt meg, de a cikk lehetővé teszi a tájékozódást.

Másik hallgatónk e kérdés megoldása során kihagyta az általános apparátust, és azonnal a *Közgazdasági kislexikon*hoz, a *Közgazdasági ABC*-hez, a *Gazdaságpoliti-*

kai kissejtárhoz fordult. Majd áttekintette a *Magyar közgazdasági irodalom* című bibliográfiának az 1971—76-os évekre vonatkozó tárgymutatóit. Sajnos, itt sem találta a keresett fogalmat. (Kitérő, hogy a *Magyar Nemzeti Bank Közleményeiben* keresgélt, ez sok idejét vette el, és felesleges volt.) Végül a *Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriumának* segítségével az 1979-es 11., 8. és 4. számban megtalálta a témára vonatkozó, a *Valóságban* megjelent három írás említését. Mindkét megoldás eredményes volt, de a második jobbnak látszik. A repertórium segítségével ugyanis hallgatónk három cikket is talált. Az első megoldás hiányos, de sokkal gyorsabb.

2. Ki a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektora?

Hallgatónk jól indította el a keresést, mert jegyzetét — *Kertész Gyula* Könyvtári tájékoztatás 1. Általános tájékoztatás c. munkáját — másodfokú bibliográfiként használva olyan adattárat keresett, amely számba veszi az egyetemeket. Külföldi kiadványt talált, sajnos, 1966—70 közöttit, tehát nem frisset. De ez sem volt meg a könyvtárban. További és újabb adattárak keresésével nem foglalkozott, pedig nyilvánvaló, hogy ez lett volna a helyes. (Lehet, hogy hallgatónk feltételez-